

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-11>

УДК 347.441: 347.135.1

В. О. САВЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент

науковий співробітник Оксфордського університету, Оксфорд, Великобританія;

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

E-mail: savchenko.viktor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ПРАВОВА ПРИРОДА КОНКЛЮДЕНТНИХ ДОГОВОРІВ

АНОТАЦІЯ: *Вступ.* Статтю присвячено дослідженню правової природи конклюдентних договорів. Зазнавши перших спроб правової регламентації у Римському праві, конклюдентні договори пройшли еволюційний шлях до сьогоднішнього розуміння. Судова практика та юридична доктрина демонструють нагальну потребу детального закріплення дефініції та правил застосування конклюдентних договорів. Розвиток міжнародних відносин та інтеграційні процеси, актуалізують доцільність детального аналізу правової природи конклюдентних договорів.

Короткий зміст основних результатів дослідження. В першу чергу визнається нагальна потреба у детальному закріпленні дефініції та правил застосування конклюдентних договорів. Сьогодні конклюдентні договори зазнали широкого застосування: купівля товарів або обмін валюти через автомати, придбання товарів у магазинах самообслуговування, оплата проїзду в громадському транспорті через термінали, дарування через передачу символу (наприклад, ключі від автомобіля), сплата послуг без підписання відповідного акту наданих послуг тощо. Конклюдентні договори ґрунтуються на вчиненні конклюдентних дій, які не є формою договору, а є способом волевиявлення для договорів укладених в усній формі. Самі ж конклюдентні дії можуть вчинятися шляхом вчинення дій, або промови слів. В будь-якому випадку, конклюдентні дії є активною формою волевиявлення, на відміну від мовчання. Правова природа конклюдентних договорів виходить з ідеї причинно-наслідкового зв'язку між діями та наслідками. Суть полягає у неможливості заперечувати результат своїх дій, якщо вони були вчинені усвідомлено та вільно.

Висновки. В дослідженні автор зазначає, що конклюдентними є договори у яких втілюється воля особи укласти угоду шляхом вчинення конклюдентних дій. Також доведено, що правова природа конклюдентних договорів ґрунтується на принципах Римського права та характеризує їх як спосіб волевиявлення для договорів, які можуть укладатися в усній формі. В окремих випадках, конклюдентні договори можуть укладатися шляхом промови слів, а не лише вчинення дій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *конклюдентні договори, конклюдентні дії, цивільне право, договірне право, зобов'язання, цивільні правовідносини.*

Як цитувати: Савченко В. О. Правова природа конклюдентних договорів. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2022. Вип. 34. С. 98-103. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-11>

In cites: Savchenko V. O. (2022). Legal nature of conclusion contracts. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (34), P. 98-103. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-11> (in Ukrainian)

Вступ. Конклюдентні договори є невід'ємною частиною цивільних правовідносин. Зазнавши перших спроб правової регламентації у Римському праві, конклюдентні договори пройшли еволюційний шлях до сьогоднішнього розуміння. Судова практика та юридична доктрина демонструють нагальну потребу детального закріплення дефініції та правил застосування конклюдентних договорів. Розвиток міжнародних відносин та інтеграційні

процеси, актуалізують доцільність детального аналізу правової природи конклюдентних договорів.

Постановка завдання дослідження. Конклюдентні договори активно застосовуються як механізм створення цивільних прав та обов'язків. В законодавстві країн континентального права закріплено різні підходи до застосування даного типу договорів.

В той же час, в системі загального права не існує поняття «конклюдентні договори». Замість цього, у правовій практиці окремих країн використовується поняття «Договір який мається на увазі» (Contract implied-in-fact). Доктрина цивільного практика потребує узгодженого розуміння правової природи конклюдентних договорів. Окрему дискусію викликає питання визначення конклюдентних договорів як окремого виду правочинів, форми договору або як способу волевиявлення.

Мета дослідження. Встановити правову природу конклюдентних договорів та визначити їх як спосіб волевиявлення.

Стан наукової дослідженості теми. Конклюдентні договори не зазнали систематичного аналізу у науковій доктрині. Поодинокі дослідження в цій сфері проводили С. Ando, W.A. Taylor, P.J. duPlessis, K. Tuori, G. MacCormack, J.H. Brinsley, A. Zysow, W.L. Boyd II, M. Spirit, H. Isay, O. Palandt, G.P. Costigan Jr., S. Williston, J. Ellenberger, W. Flume, C.-W. Canaris, M.A. Eisenberg, Lord Diplock, W. Courtney, B. Strauch, B.M. Carson, J. Montgomery, O.O. Грін, O.B. Дзера, А. Довгерт, O.A. Кузнєцова, P.A. Майданик, B.B. Луць, Є.О. Харитонов, P.O. Стефанчук, I.B. Спасибо-Фатєєва, P.B. Шишка та ін.

Методи дослідження. Застосовані:

- загальнонаукові методи: логічний (дедукції та індукції, аналізу й синтезу, абстрагування і порівняння); герменевтичний (щодо розуміння наукових текстів);

- спеціально-наукові методи: формально-догматичний та порівняльно-правовий.

Результати дослідження.

Конклюдентні договори набули сучасного розуміння пройшовши еволюційний шлях з Римського права. В широкому розумінні, конклюдентний договір укладається шляхом мовчазної згоди, через факт вчинення конкретних дій. Це поняття не є вичерпним та повним, але воно демонструє зміст предмету цього дослідження. Окрім цього, наведене визначення вимагає розмежування конклюдентного договору та усного договору і договорів укладених шляхом мовчання. Всі ці питання будуть розглянуті нижче.

Сьогодні конклюдентні договори зазнали широкого застосування: купівля товарів або обмін валюти через автомати, придбання товарів у магазинах самообслуговування, оплата проїзду в громадському транспорті через термінали, дарування через передачу

символу (наприклад, ключі від автомобіля), сплата послуг без підписання відповідного акта наданих послуг тощо.

Витоки конклюдентних договорів можна знайти у Римському праві. Вони не мали свою сучасну форму, але за змістом були близькі до певних правових конструкцій.

Найбільш близьким до сучасних конклюдентних договорів, були контракти re. Специфікою таких договорів було те, що вони укладалися шляхом вчинення певних дій та не потребували слів [1]. Розвиток суспільства призвів до того, що контракти re більше не могли достатньо регулювати договірні відносини, що призвело до виникнення безіменних контрактів (contractus innominati).

У безіменних контрактах почали застосовуватись словесні формули, які передбачали укладання договору за формулою «я зробив, тепер зроби ти». Це зазнало свого відображення у словесних формулах douctes (даю, щоб ти дав), douctias (даю, щоб ти зробив), facioutdes (роблю, щоб ти дав), facioutfacias (роблю, щоб ти зробив) [2]. Така позиція стала частиною конклюдентних договорів, які ґрунтуються на вчиненні дій, які створюють права та обов'язки. Формула «я зробив, тепер зроби ти» актуальна для всіх синолоґматичних контрактів. Але саме для конклюдентних договорів ця формула відображає ідею виникнення правочину через факт здійснення визначених дій, без попередньої домовленості, підписання договору або усного акценту.

Фундаментальне значення для конклюдентних договорів має принцип venire contrafactum proprium. Це означає, що поведінка особи створює права та обов'язки, від яких вона не може відмовитись. Тобто, вчинення дій які створюють правовідносини, обмежує її право стверджувати про не бажання укладати договір. У континентальній правовій системі, venire contrafactum proprium отримав закріплення через принцип добросовісності. Як зазначає К. Валігура, цей принцип передбачає, що сторони повинні діяти добросовісно під час виконання своїх зобов'язань за договором [3, с. 15]. Тобто, сторони мають дотримуватись прав та обов'язків належним чином, відповідно до умов договору. Принцип добросовісності закріплено у ст. 3 Цивільного кодексу України, у законодавстві іноземних країн та на міжнародному рівні. Наприклад, зміст ст. III.–1:103 Модельних правил європейського

приватного права доводить, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діючи собі на шкоду, розумно покладалась на них [4, с. 303]. У конклюдентному договорі принцип добросовісності можна проілюструвати на конкретному прикладі: покупець хоче придбати їжу у вендинговому апараті. Такий договір-купівлі продажу передбачає, що покупець вчиняє конклюдентні дії натискаючи на кнопки та оплачуючи товар, а продавець, має надати обраний та оплачений товар. Добросовісність полягає в тому, що покупець виконує свої обов'язки (дотримання правил використання апарату та оплата товару), а продавець має одразу передати обраний товар.

Зазначене вище демонструє певні ідеї, які стали основою для сучасного розуміння конклюдентних договорів. Проте проблема полягає у відсутності прямого визначення цих договорів у законодавстві. Через виникає першочергове питання про можливість застосування такого виду договорів на практиці.

Відповідь на це питання міститься у статті 205 Цивільного кодексу України, в якій закріплена форма правочинів та способи волевиявлення. В цій статті зазначено наступне: 1. Правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. 2. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. 3. У випадках, встановлених договором або законом, воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням [5].

Зміст ч.2 ст.205 ЦК України дає можливість укладати конклюдентні договори, адже вони ґрунтуються на поведінці сторін, яка засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. Це дає нам можливість говорити про конклюдентні договори не як окремих різновид контрактів, а як про форму правочину та спосіб волевиявлення. Окрему проблему складає відсутність нормативного та усталеного доктринального визначення конклюдентних договорів.

У широкому розумінні, конклюдентний договір (від лат. conclude — укладаю, роблю висновок) це договір, у якому втілюється воля особи укласти угоду. Але таке визначення не передає специфіку даного договору. Правильно казати, що конклюдентний договір полягає у укладанні угоди між сторонами шляхом вчинення певних дій. Такі дії називають конклюдентними, тобто такими, що виявляють волю особи створити правовідносини, але не у формі усного чи письмового волевиявлення, а своєю поведінкою, щодо якої можна зробити певний висновок про конкретний намір [6].

Така форма волевиявлення передбачена ч. 2 ст. 642 ЦК України, в якій зазначено, що якщо особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у пропозиції умов договору (відвантажила товари, надала послуги, виконала роботи, сплатила відповідну суму грошей тощо), яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказане в пропозиції укласти договір або не встановлено законом [5]. Тобто вчинення дій може бути формою акцепту. Це дає можливість говорити про застосування конклюдентних дій як способу волевиявлення.

О.С. Йоффе виділяв три види волевиявлення: 1) пряме, яке виражає внутрішню волю безпосередньо шляхом усної або письмової передачі її змісту; 2) конклюдентне волевиявлення, яке виражає волю шляхом вчинення дій, на підставі яких можна дійти висновку про намір вчинити правочин; 3) волевиявлення шляхом мовчання [7, с. 132]. Наведену позицію підтримують окремі дослідники, зокрема К. Єременко [8, с. 118].

На нашу думку, наведена теза вже не відповідає сучасній практиці. Сьогодні конклюдентний договір може укладатися усно. Наприклад, коли ми дзвонимо в інтернет магазин та розмовляємо з ботом. Коли ми надаємо відповіді, натискаючи відповідні цифри на екрані, ми вчиняємо конклюдентні дії. Це ситуація аналогічна до купівлі кави у вендинговому апараті. Але технології дозволяються відповідати голосом, який алгоритм переробляє у команди для бота. Це також будуть конклюдентні дії, але з промовою слів. Тому логічним є висновок, що конклюдентні дії можуть вчинятися усно.

Зазначене підтверджується і у ст. 205 ЦК України. У першій частині цієї статті

закріплено лише дві можливі форми правочину, усна та письмова (електронна). А зміст ч. 2 ст. 205 ЦК України дає нам можливість застосовувати конклюдентні дії лише для договорів, письмова форма яких не обов'язкова. Це підтверджується рішенням Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 25 січня 2022 року. Суд встановив, що вчинення стороною правочину конклюдентних дій, як прийняття оплати за користування земельною ділянкою (надання згоди на вирощування певних видів культур тощо) не може свідчити про наявність волевиявлення, спрямованого на укладення правочину, який за законом може бути укладений виключно у письмовій формі [9].

Таким чином, конклюдентні дії не є формою договору, а є способом волевиявлення для договорів укладених в усній формі. Самі ж конклюдентні дії можуть вчинятися шляхом вчинення дій, або промови слів. В будь якому випадку, конклюдентні дії є активною формою волевиявлення, на відміну від мовчання.

Наведений висновок підтверджується і постановою Верховного суду України, в якій зазначено, що акцепт може відбутися і у формі мовчазної згоди, і у вигляді певних поведінкових актів (так званих конклюдентних дій) особи — сторони правочину (наприклад, прийняття оплати за товар за договором купівлі-продажу) [10].

Правова природа конклюдентних договорів виходить з ідеї причинно-наслідкового зв'язку між діями та наслідками. Суть полягає у неможливості заперечувати результат своїх дій, якщо вони були вчинені усвідомлено та вільно. Коли пасажир сідає у автобус, він виражає волю укласти договір перевезення. Коли відвідувач кафе робить замовлення, він погоджується на умови договору. В основі цієї конструкції знаходиться принцип *Protestatio facto contraria non valet*. Згідно з ним, виражене застереження є недійсним, якщо фактично суперечить поведінці особи [11, с. 76]. Г. Брокс та В.-Д. Вокер пояснюють цей принцип як не важливість застереження, яке суперечить конкретній інтерпретації поведінки людини, якщо поведінка людини суперечить цьому застереженню [12]. *Protestatio facto contraria non valet* необхідно застосовувати як для вчинених дій, так і для тих які плануються. В першому випадку, правовідносини все одно виникають, навіть якщо особа вчинила дії, але бажала настання іншого результату або мала хибний мотив. Наприклад, покупець

помилково натиснув на кнопку, обравши не вірний товар. В цьому випадку договір-купівлі продажу буде укладеним. Для випадку з діями які плануються, *protestatio facto contraria non valet* означає не виникнення правовідносин, якщо особа хотіла їх створити, але не вчинила конклюдентні дії. Тобто, бажання укласти договір не означає факту його укладання. Бажання укласти договір це внутрішній, пасивний прояв свободи волі. Вчинення конклюдентних дій для укладання договору, це зовнішній, активний прояв свободи волі у вигляді волевиявлення. Тут слід погодитись з В.М. Пастернаком, що правочин має бути реально спрямований на виникнення обумовлених ним правових наслідків, тобто його необхідною умовою є єдність волі і волевиявлення [13, с. 217].

Наведена позиція детально продемонстрована на І. Германом у ілюстративній справі про Трірський винний аукціон. Ця справа розглядає випадок, коли відвідувач аукціону підняв руку для привітання знайомого, а аукціоніст зарахував це як конклюдентні дії для фіксації ставки [14, с. 25]. Звичай ділового обігу та внутрішні правила аукціону підтверджують, що підняття руки є волевиявленням укласти договір. Керуючись принципом *protestatio facto contraria non valet*, договір слід вважати укладеним. На протигагу цьому можна навести рішення Гамбурзького суду який наголосив на необхідності надання згоди для укладання договору і виникненні компенсаторних відносин, замість договірних [15].

Зазначене створює дві протилежні позиції. З одного боку, якщо дії не збігаються з інтересом, ми враховуємо лише поведінку особи. Дії та інтерес є складовими свободи волі, але лише дії створюють юридичні наслідки. Через це кваліфікація ситуації ґрунтується на аналізі активного волевиявлення (дій), яке має більше правового значення ніж інтерес, бажання та мотивація. Самі по собі, без вчинення юридично значних дій, вони не породжують права та обов'язки. Інша позиція ґрунтується на ідеї, що договір це вільне волевиявлення сторін. Якщо особа не хоче укладати договір, але вчиняє певні дії, то це не можна кваліфікувати як акцепт та оферту. На наш погляд, слід керуватися іншою формулою: 1) якщо особа вчиняє дії і мала можливість припустити, або знала, що це зробить її учасником правовідносин, то договір слід вважати укладеним; 2) якщо особа не зазначену

можливість і не бажала вступати у правовідносини, то договір не вважається укладеним і виникає обов'язок відшкодувати збитки (матеріальна шкода, упущена вигода тощо).

Наведене вище характерне для всіх конклюдентних договорів, що можна побачити у наступних ситуаціях: 1) покупець, який кладе товар на касову стрічку в супермаркеті, заявляє, що хоче його купити; 2) піднятий келих у барі означає: «Я ще раз замовлю той самий напій»; 3) підняття руки під час аукціону означає розміщення ставки; 4) проїзд через митні ворота з зеленим позначенням при в'їзді в країну є

неявною митною декларацією та говорить: «Мені нема чого декларувати» [16, с. 152].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє прийти до висновку, що конклюдентними є договори у яких втілюється воля особи укласти угоду шляхом вчинення конклюдентних дій. Правова природа конклюдентних договорів ґрунтується на принципах Римського права та характеризує їх як спосіб волевиявлення для договорів, які можуть укладатися в усній формі. В окремих випадках, конклюдентні договори можуть укладатися шляхом промови слів, а не лише вчинення дій. Судова практика та юридична доктрина демонструють нагальну потребу детального закріплення дефініції та правил застосування конклюдентних договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Paul J. du Plessis, Clifford Ando, and Kaius Tuori (eds). The Oxford Handbook of Roman Law and Society. Oxford: Oxford Handbooks, 2016. 728 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198728689.002.0003> (date of access: 03.02.2023).
2. Mac Cormack G. Contractual Theory and the Innominate Contracts. SDHI. 1985. No. 51. P. 131.
3. Валігура К. Принцип добросовісності як категорія цивільного права. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 11–16. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.02> (дата звернення: 10.01.2023).
4. Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. München: Sellier European Law Publishers, 2008. 1620 p.
5. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.01.2023).
6. Concluding Actions, The practice of using terms, words and phrases in jurisprudence. Ligazakon.net. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000412> (дата звернення: 18.01.2023).
7. Иоффе О.С. Советское гражданское право: курс лекций. Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах. Ленинград: Ленингр. ун-т., 1958. 347 с.
8. Єременко К. Співвідношення понять «форма правочину» та «спосіб волевиявлення» у цивільному праві України. Юридичний вісник. 2013. № 2. С. 114–119.
9. Рішення Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 25.01.2022 р. у справі № 483/1718/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102771772> (дата звернення: 09.01.2023).
10. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 19.08.2014 р. у справі № 3-59rc14. URL: https://zib.com.ua/ua/print/103429-konklyudentne_shvalennya.html (дата звернення: 09.01.2023).
11. Flume W. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 2: Das Rechtsgeschäft. Berlin: Springer, 1979.
12. Brox H., Walker W.-D. Allgemeiner Teil des BGB. München: Vahlen, 2022. 411 S.
13. Пастернак В. Форма правочину – невід'ємна частина його дійсності. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 215–218.
14. Isay H. Die Willenserklärung im Tatbestande des Rechtsgeschäfts. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1899. 109 S.
15. BGHZ 21, 319, Az V 223/54, NJW 1956, 1475.
16. Dieter B. Steuerrecht. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2008. 481 S.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2022

Стаття рекомендована до друку 22.11.2022

V. O. SAVCHENKO

PhD(Law), Associate Professor

Research Fellow of the University of Oxford, Oxford, UK

Associate Professor of the Department of Civil Law Disciplines

E-mail: savchenko.viktor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

LEGAL NATURE OF CONCLUSIVE CONTRACTS

ANNOTATION: *Introduction.* The article is devoted to studying the legal nature of conclusive contracts. Having experienced the first attempts at legal regulation in Roman law, conclusive contracts have undergone an evolutionary path to today's understanding. Case law and legal doctrine demonstrate the urgent need for a detailed definition and application of conclusive contract rules. The development of international relations and integration processes actualise the practicality of a detailed analysis of the legal nature of concluding contracts.

Summary. First, there is an urgent need to establish in detail the definition and rules of application of concluding agreements. Today, conclusive contracts are widely used: buying goods or exchanging currency through vending machines, purchasing goods in self-service stores, paying for public transport through terminals, giving gifts through the transfer of a symbol (for example, car keys), paying for services without signing the corresponding act of services rendered, etc. Conclusive contracts are based on the performance of conclusive actions, which are not a form of contract, but a way of expressing a will for contracts concluded in verbal form. Conclusive actions themselves can be performed by performing actions or speaking words. In any case, conclusive actions are an active form of expression of will, unlike silence. The legal nature of conclusive contracts is based on a cause-and-effect relationship between actions and consequences. The point is the impossibility of denying the result of one's actions if they were done consciously and freely.

Conclusions. In the study, the author notes that conclusive are contracts in which a person's will to agree is embodied by performing conclusive actions. It is also proven that the legal nature of conclusive contracts is based on the principles of Roman law and characterises them as a way of the will expressed in verbal contracts. In some cases, conclusive contracts can be concluded by speaking words and not just by doing actions.

KEY WORDS: *conclusive contracts, conclusive actions, civil law, contract law, obligations, civil legal relations..*

REFERENCES

1. Paul J. du Plessis, Clifford Ando, and Kaius Tuori (eds). The Oxford Handbook of Roman Law and Society. Oxford: Oxford Handbooks, 2016. 728 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198728689.002.0003> (date of access: 03.02.2023).
2. MacCormack G. Contractual Theory and the Innominate Contracts. SDHI. 1985. No. 51. P. 131.
3. Valigura K. The principle of good faith is like a category of civil law. Entrepreneurship, economy and law. 2020. № 4. C. 11–16. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.02> (дата звернення: 10.01.2023). (in Ukrainian)
4. Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. München: Sellier European Law Publishers, 2008. 1620 p.
5. Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 16.01.2003. № 435-IV: as of January 1, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of access: 18.01.2023). (in Ukrainian)
6. Concluding Actions, The practice of using terms, words and phrases in jurisprudence. Ligazakon.net. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000412> (date of access: 18.01.2023).
7. Ioffe O.S. Soviet civil law: a course of lectures. A common part. Property rights. The general doctrine of obligations. Leningrad: Leningrad university, 1958. 347 p. (in Ukrainian)
8. Eremenko K. Correlation of the concepts "form of the deed" and "way of expression of will" in the civil law of Ukraine. Legal Bulletin. 2013. № 2. P. 114–119. (in Ukrainian)
9. The decision of the Ochakiv City and District Court of the Mykolaiv Region dated January 25, 2022, in the case № 483/1718/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102771772> (date of access: 09.01.2023). (in Ukrainian)
10. Resolution of the Commercial Chamber of the Supreme Court of Ukraine dated August 19, 2014, in the case № 3-59rc14. URL: https://zib.com.ua/ua/print/103429-konklyudentne_shvalennya.html (date of access: 09.01.2023). (in Ukrainian)
11. Flume W. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 2: Das Rechtsgeschäft. Berlin: Springer, 1979.
12. Brox H., Walker W.-D. Allgemeiner Teil des BGB. München: Vahlen, 2022. 411 S.
13. Pasternak V. The form of the deed is an integral part of its validity. Journal of the Kyiv University of Law. 2013. 2. P. 215–218. (in Ukrainian)
14. Isay H. Die Willenserklärung im Tatbestande des Rechtsgeschäfts. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1899. 109 S.
15. BGHZ 21, 319, Az V 223/54, NJW 1956, 1475.
16. Dieter B. Steuerrecht. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2008. 481 S.

The article was received by the editors 17.10.2022

The article is recommended for printing 22.11.2022